

Metafyzika nová a „zkušenost“

Kant formuloval požadavky, které podle něho musí být splněny, aby metafyzika byla vůbec možná; a protože byl přesvědčen, že tyto požadavky až dosud nikdy splněny nebyly, vyvodil z toho, že „tedy vlastně žádná metafyzika ještě neexistuje“ (6062, Prolegomena, Pha 1972, str. 39). Kant pochopitelně mínil „metafyziku jako vědu“, jak je zřejmé ze samého titulu jeho pojednání. Ale už i tím je řečeno, že měl na mysli něco jiného, než co se tradičně jako metafyzika chápalo. Jeho „projekt“ je tedy třeba chápat jako formulování předpokladů „každé příští metafyziky“, pokud se bude mít v úmyslu stát „vědou“. Tento poslední atribut můžeme nechat zcela stranou; je poplatný jistému dobovému přeceňování věd a jejich vědeckosti. Můžeme klidně zůstat jen u důrazu na „přesnost a přísnost“, nebo prostě na „pořádnost“ a „pečlivost“. Co tedy bude patřit k náležitostem, bez nichž příští „metafyzika“ nebude moci být uznána za dosti „pořádnou“? Tady ovšem budeme muset Kanta už opustit; třeba už jen požadavek, že metafyzika nemůže být založena na empirii, se nám musí jevit jako triviální, protože samu empirii chápeme jinak, než bylo v té době zvykem (i když tento zvyk – dnes už pazvyk – přetrvává v některých opožděných myslích dodnes). „Empirii“ čili „zkušenost“ musíme dnes chápat v mnohem širším smyslu; nemáme totiž zkušenosti jen smyslové (a dokonce ani i tyto tzv. smyslové zkušenosti nejsou založeny na jakýchsi „atomech“ zkušenosti, tzv. vjemech či počitcích apod., z nichž se naše celkové zkušenost „skládají“ – ale to už náleží do jiné souvislosti), ale máme zkušenosti s leccím, co vůbec není smyslově přístupné, tj. co není vidět, slyšet, cítit atd. A to není zkušenost nějaké „pozdní“, ale je to zkušenost, která stála na samém počátku filosofie (a tedy také o něco pozdější „metafyziky“, byť ještě ne dost „pořádné“). Tak např. „zkušenost“ takového geometra nebo vůbec matematika vůbec není založena ani založitelná na nějakém smyslovém vnímání, ale je od samých počátků a od základu přístupná pouze a výhradně aktivnímu a tvořivému vymýšlení a tedy myšlení. Přesně myšleno tedy nelze takové číslo, např. 333 nebo π , ani geometrický útvar jako kružnici nebo čtverec, považovat za něco „vnímatelného“, ale přesto je možno mít pozoruhodné matematické nebo geometrické atd. „zkušenosti“. A tato oblast smyslově sice „nepřístupného“, ale myslitelného a poznatelného se postupně stále rozšiřovala, někdy dokonce neúnosně, takže je celkem pochopitelná ona snaha pochopení „zkušenosti“ či empirie co nejrazantněji očišťovat a redukovat; že to lze chápat, není ovšem dostatečným důvodem k jakémukoli obhájení nebo dokonce zdůvodnění. Dalo by se tedy provokativně říci, že metafyzika zajisté musí být založena také na zkušenosti, ovšem nikoli pouze „smyslové“, tedy na zkušenosti „extrasenzuální“. Pak ovšem se opravdu základním problémem stává „vnímavost“ vůči tomu, co smysly samy registrovat nedovedou. A toho je ovšem velmi mnoho, a může v tom být (a často bývá) mnoho jen fantasmagorického.

(Písek, 050819-1.)